

Бицко Н. І.,

Буковинський державний медичний університет, м. Чернівці

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ-ЕПОНІМІВ

Терміни-епоніми є одиницями мовного і професійного знання, що забезпечують ефективність міжкультурної комунікації. У даній роботі проведено дослідження лексико-стилістичних особливостей перекладу науково-медичних текстів з огляду на значущість цієї проблеми.

Ключові слова: лексика, термін, епонім, терміноутворення, терміновживання.

Термины-эпонимы являются единицами языковых и профессиональных знаний, которые обеспечивают эффективность межкультурной коммуникации. В данной работе исследованы лексико-стилистические особенности перевода научно-медицинских текстов, учитывая значимость этой проблемы.

Ключевые слова: лексика, термин, эпоним, терминообразование, терминопотребление.

Terms-eponyms are units of linguistic and professional knowledge, that provide the efficiency of intercultural communication. In the given work the research of lexico-stylistic peculiarities of translation of scientific medical texts is carried out taking into account the significance of this problem.

Key words: lexic, term, eponym, term-formation, term-usage.

Не дивлячись на те, що власні назви існували в різних мовах завжди, однак ономастичними універсальїями, які підлягають спеціальним ономастичним дослідженням, їх стали кваліфікувати віднедавна. З 50–60-х років ХХ ст. ономастичну лексику почали розглядати як складну самостійну систему. В процесі розвитку лексикології та лексикографії змінюється відношення як до об'єкта ономастичних досліджень, так і до методів аналізу цього прошарку лексики: виокремлюються нові проблемні зони ономастичного простору, виникають нові аспекти й методики дослідження.

Терміни-епоніми, які входять до ономастичного прошарку лексики, є смисловим ядром спеціальної мови і передають основну змістовну інформацію. У сучасному світі в результаті активізації досліджень у медичній галузі з'явилося понад 90% нових слів, що складають спеціальні медичні терміни [5, с. 34]. Потреба в термінах набагато вища, ніж в загальноновживаних словах.

Метою роботи є виокремлення основних нормативних вимог, які висуваються до епоніму-терміну у медичній галузі.

Актуальність подібних досліджень зумовлена зростанням кількості епонімів-термінів деяких наук, яке випереджає зростання кількості загальноновживаних слів мови. В деяких науках кількість термінів перевищує кількість неспеціальних слів. Бурхливе утворення нових дисциплін спричиняє собою їх потребу у власній термінології, що призводить до стихійного виникнення термінологій. Термінологія, займаючи в спеціальних мовах центральне місце, володіє певною самостійністю формування і розвитку. Звідси неминуче витікає і деяка самостійність лінгвістичного критерію оцінки терміну, і зокрема, нормативної його оцінки. Процеси терміноутворення і терміновживання – “не стихійні, а свідомі процеси, підконтрольні лінгвістам і термінологам. Норма в термінології повинна не суперечити, а відповідати нормам загальнолітературної мови, в той же час існують і особливі вимоги, які пред'являються до терміну” [7, с. 43].

Це питання має давню традицію. Нормативні вимоги до терміну вперше були сформульовані основоположником російської термінологічної школи Д.С. Лотте. Це – “системність термінології, незалежність терміну від контексту, стислість терміну, його абсолютна і відносна однозначність, простота і зрозумілість, ступінь впровадження терміну” [9, с. 53]. Надалі ці вимоги лягли в основу методичної роботи над термінологією в Комітеті науково-технічної термінології Академії наук і були зведені у “Короткому методичному посібнику з розробки і впорядкування науково-технічної термінології”, до якої і належать термінологічні медичні одиниці [9, с. 54].

Предметом дослідження є лексико-стилістичні особливості перекладу медичних термінів-епонімів.

Отже, **об'єктом** дослідження є вимоги, які висуваються до процесу перекладу епоніма-терміну, наприклад, у медичній галузі.

У вимові фіксованого змісту (одному знаку відповідає одне поняття) полягає положення про те, що термін повинен мати обмежений, чітко фіксований зміст в межах певної терміносистеми в конкретний період розвитку даної області знання (останнє уточнення представляється важливим, оскільки з поглибленням знання зміст поняття може розвиватися і з часом той же термін може набути іншого значення). Звичайні слова уточнюють своє значення, набувають різних смислових відтінків в контексті фразеологізму, у поєднанні з іншими словами. Контекстна ж рухливість значення для терміну абсолютно неприпустима. Потрібно підкреслити, що тут “міститься логічна вимога до терміну – постійність його значення в рамках певної терміносистеми” [2, с. 81].

Звертає на себе увагу і критерій точності терміну. Під точністю зазвичай розуміється чіткість, обмеженість значення. Ця чіткість обумовлена тим, що “спеціальне поняття, як правило, має точні межі, що зазвичай встановлюються за допомогою визначення – дефініції терміну” [3, с. 200]. З погляду віддзеркалення змісту поняття точність терміну означає, що в його дефініції є необхідні і достатні ознаки поняття, що позначається. Термін повинен також (прямо або побічно) відображати ознаки, по яких можна відрізнити одне поняття від іншого. Як відомо, терміни володіють різним ступенем точності. Найбільш точними (або “правильно орієнтуючими”) представляються “мотивовані терміни, в структурі яких особливо яскраво передані зміст поняття або його відмінні ознаки”. Наприклад: “*поперечне розрізання і виправлення верхньої щелепи Лефора*” [1, с. 1264]. Значення безлічі невмотивованих термінів не виводиться із значення тих, що входять в них терміноелементів. Тобто такі терміни, що мають ту позитивну якість, що не викликають ніяких асоціацій. Таких термінів найбільше фіксують серед термінів-епонімів. Але тут є і негативний аспект: в більшості випадків епоніми-терміни не викликають уявлень і не відображають зв'язку даного поняття з іншими (“*симптом Лебермейстера*” [1, с. 1337], “*синдром Галлермана-Штрайфа*” [1, с. 1019]), отже освоїти їх надзвичайно важко.

Вимога однозначності епоніма-терміна також має велике значення. Особливо незручна в даному випадку категоріальна багатозначність, коли в межах однієї терміносистеми одна і та ж форма використовується для позначення операції і її результату. Упорядкувавши термінологію, тобто фіксуючи значення кожного терміну даної системи понять, встановлюють однозначність терміну. Термін не повинен мати синонімів. Синоніми в термінології мають іншу природу і виконують інші функції, ніж в загальнолітературній мові. Під синонімією в термінології зазвичай розуміють “явище дублетності (*“офтальмолог – окуліст”*, *“бремсберг – спуск”*, *“генитив – родовий відмінок” та ін.*). Відносно епоніма-терміна випадку синонімії вкрай рідкісні, практично виключаються [5, с. 35].

Термін повинен бути систематичним. Систематичність термінології базується на “класифікації понять, виходячи з якої виділяються необхідні і достатні ознаки, що включаються в термін, після чого підбираються слова і їх частини (терміноелементи) для утворення терміну” [8, с. 56]. Це вимога повністю відповідає епонімам-термінам. З систематичністю терміну тісно пов’язана його мотивованість, т. е. семантична прозорість, що дозволяє скласти уявлення про зване терміном поняття. Систематичність дає можливість віддзеркалення в структурі терміну його певного місця в даній терміносистемі, зв’язку одного поняття з іншими, його віднесеності до певної логічної категорії понять. Отже, ознаки, які кладуться в основу побудови термінів, що відображають видові поняття, тобто поняття, що стоять на одному класифікаційному ступені, повинні бути однакові. Звичайно, ми бачимо, що епоніми-терміни мають свої індивідуальні особливості, але і частково вони співпадають із загальними вимогами термінів, які розглянуті вище [11, с. 29]. Звідси випливає наступна вимога – стислості терміну. Термін повинен бути коротким. Тут можна відзначити суперечність між прагненням до точності терміносистеми і – до стислості термінів. Для сучасної епохи особливо характерне “утворення протяжних термінів, в яких прагнуть передати більшу кількість ознак понять, що позначаються ними. Формується тенденція до ускладнення структури термінів-словосполучень, з’являються довгі, громіздкі назви, що наближаються до термінів-описів” [10, с. 102]. Ця вимога дуже актуальна відносно епоніма-терміну, оскільки потреба в ускладнених конструкціях пояснюється тим, що “засобами розгорненого словосполучення передається більша кількість ознак спеціального поняття і тим самим збільшується ступінь семантичної мотивованості епоніма-терміна, що для нього дуже істотно”. Крім того, в розгорнутих епонімах-термінах можливе поєднання деталізованого поняття з таким позначенням деталей, що термінує, яке робило б це позначення зрозумілим поза контекстом, тобто було б однозначним. Але оборотною стороною подібної однозначності виявляється громіздкість тексту. Практика ж стикається з необхідністю шукати скорочений варіант довгого незручного найменування, що відповідає закону економії мовних засобів. І в цьому випадку принципове значення має питання про те, яке словосполучення можна вважати коротким варіантом терміну. “Короткий варіант – це скорочений, але функціонально рівнозначний, вторинний знак поняття, що термінує. Він завжди проводиться від семантичної і знакової структури основного терміну. Короткий варіант не може бути довільним, вільним, він повинен зберігати в собі необхідні систематизуючі ознаки, які поміщені в повному епонімі-терміні” [4, с. 68].

Висновок. У нашому дослідженні ми намагались простежити лексико-стилістичні особливості перекладу науково-медичних текстів з огляду на значущість цієї проблеми для міжкультурної комунікації. Епоніми-терміни є одиницями мовного і професійного знання, що забезпечують ефективність міжкультурної комунікації. З цієї причини найбільшу практичну значущість при перекладі науково-технічних текстів має еквівалентний переклад термінології.

Перспектива. У роботах останніх років виділяють прагматичні вимоги, обумовлені специфікою функціонування терміну, серед яких можна назвати наступні: зануреність, сучасність, інтернаціональність і благозвучність терміну, у тому числі і епоніма-терміну, особливо в медицині. “Потреби міжнародного спілкування фахівців у зв’язку з тенденцією, що росте, до інтернаціоналізації наукових досліджень, збільшенням обміну наукової і технічної інформації відбиваються в зростанні престижу інтернаціональності, або близькості форми і збіги за змістом, епонімів-термінів, що вживаються в декількох національних мовах. Ця тенденція відображає необхідність примирити вимогу наукової точності, з одного боку, і практичній стислості – з іншого” [6, с. 11].

Література:

1. Англо-український ілюстрований медичний словник Дорланда : у двох томах / [гол. ред. П. Джуль, Б. Зіменковський]. – Львів : Наутилус, 2002. – Т. 1. – 2688 с.
2. Андрианов С. Н. Некоторые вопросы построения словарей специальной терминологии / С. Н. Андрианов // Тетради переводчика. – 2004. – Вып. 2. – М. : Международные отношения. – С. 78-91.
3. Бархударов Л. С. Язык и перевод : Вопросы общей и частной теории перевода / Л. С. Бархударов. – М. : Международные отношения, 2002. – 240 с.
4. Борисова Л. И. Лексико-стилистические трансформации в англо-русских научно-технических переводах / Л. И. Борисова. – М. : ВЦП, 2001. – 168 с.
5. Воробьева М. Б. Особенности реализации эпонимов-терминов в научном тексте / М. Б. Воробьева // Научная литература / Язык, стиль, жанры. – М. : Наука, 2005. – С. 33-47.
6. Гудманян А. С. Практика перекладу з основної іноземної мови науково-технічної літератури. Хрестоматія / А. С. Гудманян. – К. : НАУ, 2005 – 24 с.
7. Даниленко В. П. Русская эпонимотерминология : Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 2007. – 246 с.
8. Канделаки Т. Л. Семантика и мотивированность эпонимов-терминов / Т. Л. Канделаки. – М. : Наука, 2007. – 168 с.
9. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии / Д. С. Лоте. – М, 2001. – 158 с.
10. Новиков А. И Семантика текста и ее формализация / А. И. Новиков. – М. : Наука, 2003. – 215 с.
11. Новикова Л. Н. Выявление стилеобразующих возможностей творческих элементов научного текста / Л. Н. Новикова // Теория и практика английской научной речи : [под ред. М. М. Глушко]. – М. : Изд-во Моск. ун-та., 2007. – 27-36 с.